

Fanika Krajnc - Vrečko

NOVA ZAVEZA –
VRH TRUBARJEVEGA USTVARJANJA

V okviru projekta *Zbrana dela* Primoža Trubarja je konec leta 2010 izšla VI. knjiga v elektronski obliki, ki vsebuje *Ta prvi deil Tiga celiga Noviga testamenta*; v njem so štirje evangeliji in *Apostolska dela*. Trubarjev izvirni prevod *Nove zaveze* je izšel v dveh oziroma treh izdajah¹ in tokratna izdaja prinaša prvi del iz leta 1582, o kateri je sicer Trubar sam v nemškem predgovoru² zapisal: »Kar zadeva translacijo odnosno prevod, sem pri tem testamentu ostal pri svojem prvem prevodu,³ saj ko sem ga ponovno prebiral, v njem nisem odkril nobenih nepravilnosti, pa tudi v petindvajsetih letih, odkar sem začel prevajati, nisem od nikogar bil obdolžen kakršnih koli nepravilnosti. Ohranil sem tudi prejšnjo ortografijo, saj vsakdo, kdor slovenskega jezika sicer ne razume, vsaj toliko dobro bere, da ga lahko dobro razume vsak slovenski kmet, ki ga posluša.«⁴ Vendar Trubarjeva trditev, da ni ničesar spreminjal, ni sprejemljiva, saj je vsaka izdaja delov *Nove zaveze* celota zase in je težko primerjati vse razlike, ki se pojavljajo v dveh oziroma treh izdajah. Zato je v omenjeni šesti knjigi

1 *Ta evangeli svetiga Matevža*, 1555, 1557 in 1582.

2 V nemškem predgovoru Trubar med drugim utemeljuje, zakaj je celotno delo posvetil Ludviku Württemberskemu: »Po preudarku in razmisleku o omenjenih in mnogih drugih dobrih delih, ki sta jih vaša knežja milost in vaš blaženi gospod oče milostno izkazala naši slovenski Cerкви, meni in mojim sinovom, sem ta Novi testament v slovenskem jeziku, sedaj drugič tiskan v Tübingenu, želel v večen spomin in zahvalo posvetiti vaši knežji milosti.« P. Trubar, *Neues Testament* (1581–1582), v: *Biblia Slavica* (BS) IV: Südslawische Bibeln, Bd. 3, Paderborn 2006, (:) (:) (:) 1 (BS 313).

3 *Ta prvi deil tiga Noviga testamenta* 1557.

4 P. Trubar, *Neues Testament* (1581–1582), v: *Biblia Slavica* (BS) IV: Südslawische Bibeln, Bd. 3, Paderborn 2006, (:) (:) (:) 5 (BS 311).

Zbranih del tokrat obdelana zadnja izdaja (po načelu »zadnje roke«), primerjava s prejšnjimi bo mogoča z izidom separatov k *Zbranim delom*.

Glede na pomen celotnega Trubarjevega prevajalskega dela je njegov prevod *Nove zaveze* prav gotovo vrh duhovnega in literarnega ustvarjanja na Slovenskem v drugi polovici 16. stoletja, čeprav je bilo to delo v večji meri opravljeno zunaj slovenskega etničnega ozemlja in s podporo nemške gosposčine. Ne glede na vse okoliščine je Primož Trubar danes prispeval vsega tistega, kar je slovenski človek doživljal ob sprejemanju Božje besede v svojem maternem jeziku, in to ne besede *Stare zaveze*, ki je polna nekega strogega, večkrat nerazumljivega Boga, ampak besede *Nove zaveze*, ki prinaša človeku ljubezen, odrešenje, upanje. Zato bi njegovo delo ob vseh delitvah Slovencev skozi zgodovino moglo biti združevalni element znotraj narodovega telesa, ki presega verske, ekonomske, politične in intelektualne pregrade različnih obdobj. Vprašanje je, koliko smo Slovenci tudi danes sposobni priznati to veličino Trubarjevega duha, ki je svojemu preprostemu slovenskemu človeku skušal dati najprej duhovno »hrano«, vendar na njemu razumljiv način – s katekizmom in *Svetim pismom* v slovenskem jeziku – tako pa mu je dal tudi temelj razvoja in napredka v nacionalnem, kulturnem in končno gospodarskem smislu. Vse to in še veliko več bi si morali priznati, ko govorimo o Trubarju in ko raziskujemo njegovo delo. Vendar naj na tem mestu omenim le nekatera odprta vprašanja, ki se porajajo ob Trubarjevem svetopisemskem prevodu.

Biblicisti o Trubarju

Trubarjevo prevajalsko svetopisemsko delo je bilo doslej ovrednoteno z različnih vidikov in po štiristo petdesetih letih ga je ovrednotila tudi slovenska biblična stroka. Pomembnejše razprave z bibličnega področja so v zadnjih letih prispevali F. Rozman, M. Peklaj in M. Matjaž. Rozman je primerjal Trubarjev prevod z Luthrovim in grškim besedilom, in to predvsem *Evangelij po Mateju*. Pri tem je prišel do spoznanja, da Trubar ni samostojno prevajal po grškem izvirniku,

temveč po Luthru. Zanj je dokaz dejstvo, da se Trubar v primerljivih delih besedila domala dobesedno ujema z Luthrom, še bolj pa ga v prepričanju potrjuje njuno hkratno odstopanje od izvirnika, posebno tam, kjer Luther naj ne bi najbolje izrazil prvotnega pomena. Trubar ga ni popravil, temveč je sprejel Luthrovo obliko. Trubar nikdar ni popravil Lutra, čeprav ta ni dobro ali dovolj izčrpno izrazil izvirnika, kar bi bil moral storiti, če bi bil prevajal samostojno. Vendar Rozman meni, da se v vseh novozaveznih knjigah Trubar ni enako močno naslonil na Luthra. Precej samostojnosti naj bi po njegovem pokazal v *Pismu Rimljanom*, vendar ne vsebinske, temveč bolj slogovno. Trubarju očita nedoslednost v rabi imen, v prevajanju istih svetopisemskih stavkov in načinu izražanja, kar naj bi bila Trubarjeva stalnost, tako da je, po Rozmanu, nedoslednost temeljna značilnost njegovega prevoda.⁵ Tako Rozman, ki Trubarju očita celo »nasilje nad svetim besedilom«, ko ta dodaja pojasnila, ko se mu prvi izraz ni zdel dovolj močan, in je tako, po Rozmanu, nastal nekakšen »razširjeni prevod«⁶ glede na Luthra in izvirnik. Svojo sodbo Rozman razširi v poznejši razpravi,⁶ ko ponovi ugotovitve iz primerjave Matejevega evangelija z Luthrovim prevodom in grško predlogo, sklene pa z mislijo, da Trubarjev prevod bolj ustreza praktičnim bogoslužnim potrebam kakor znanstvenim zahtevam prevajanja. Trubarju priznava, da veličina njegovega prevoda ni v znanstveni natančnosti in sposobnosti prevajanja, temveč v tem, da je sploh začel prevajati in tako prvi dal rojakom *Sveto pismo* v domačem jeziku, povrh pa v obliki, ki je bila zelo primerna za bogoslužje.⁷

M. Peklaj, ki se sicer bolj ukvarja z Dalmatinom in njegovim prevodom *Biblije* (1584), svoje razpravljanje v zvezi s Trubarjevim prevodom namenja okoliščinam, ki so privedle do prevajanja, in ne raziskuje Trubarjevih virov za prevajanje. Njegova trditev, da je Trubar »gledal v *Svetem pismu* avtoriteto, ki razgalja in uničuje papeško Cerkev, ki je v zmoti in je odpadla od 'čistega evan-

5 F. Rozman, Kako je Trubar prevajal *Sveto pismo* Nove zaveze, v: *Bogoslovni vestnik (BV)* 46 (1986), 240.

6 F. Rozman, Prevajanje *Svetega pisma* na Slovenskem, v: *BV* 50 (1990), 427–442.

7 F. Rozman, n. d., 430.

gelija',⁸ se navezuje na protestantsko interpretacijo, iz katere izhaja Trubar že v prvi slovenski knjigi leta 1550. V pridigi o veri namreč Trubar pravi: »An verni človik, ta ima napoprei to misal inu dobro šego na sebi, de lubi to božyo bessedo. To rad posluša oli sam bere, to samo za risnično derži inu ti isti sami veryame. Kadar pag ludie govore, vuče oli deio, tar si bodi te svety očaki Stare oli Nove zaveze, falš kersčanska Cerkou, koncili, navada, papeži, škoffi, fari, menihi oli dur bodi, taku ta verni gleda inu rezmisli, aku se nih vuk inu vse giane gliha z božyemi besedami, katere so v tih svetih buqvah, v ty Bibly zepisane.«⁹ Peklaj pritrjuje Trubarju, da je treba imeti *Sveto pismo* v razumljivem jeziku kot dokaz in orožje, saj se Božja beseda ne ponuja le kot duhovna hrana, ampak se protestantom ponuja tudi kot sodna instance zoper napačno Cerkev. V *Svetem pismu* naj vernik najde vso oporo za vero in življenje po njej.¹⁰ V Trubarjevem odnosu do *Svetega pisma* Peklaj izpostavlja, da ta nikoli ni podvomil, da je *Sveto pismo* nastalo po navdihu Svetega Duha, kakor uči tradicionalni nauk. Ta nauk je uporabil v duhu reformacije tako, da ga podaja v nasprotju s človeškimi izročili, saj je *Sveto pismo* človeku dovolj in ne potrebuje nobene druge avtoritete. Trubar je bliže tradicionalnemu (katoliškemu) nauku, ko v nasprotju z Luthrom, ki *Stari zavezi* priznava le judovski kánon, navaja »daljši seznam svetopisemskih knjig in še nekaj apokrifov«. Peklaj tudi opozarja: »Nekatere devterokanonične knjige navaja v teološki razpravi, kot da so enakovredne drugim. Razlikuje med Božjo besedo, ki po milosti deluje v dušah, in samim besedilom *Biblije*.«¹¹

M. Matjaž je v Trubarjevem jubilejnem letu na rimskem simpoziju govoril o načelih Trubarjevega prevajanja, pri čemer je podal pregled doslej objavljenih razprav na to temo in svoje ugotovitve strnil v štirih točkah, ki jih na kratko povzemamo: 1. Osnovno Trubarjevo načelo izhaja iz *Svetega pisma* samega, saj je bilo zapisano, da se Božje

8 M. Peklaj, Pomen Trubarjevega prevajanja *Svetega pisma*, v: BV 46 (1986), 243.

9 F. Krajnc - Vrečko (ur.), *Zbrana dela Primoža Trubarja I*, Ljubljana 2002, 246.

10 M. Peklaj, Pomen Trubarjevega prevajanja, 24.

11 M. Peklaj, Trubarjev odnos do *Svetega pisma*, v: *Primož Trubar* (Simpoziji v Rimu 26), Celje, Rim 2009, 189–198.

razodetje razodene vsem ljudem in da bi po njem ljudje verovali in se zveličali, kakor pravi apostol Janez (prim. Jn 20,30–31). [...] Bog je izbral človeško govorico, ker se je hotel ljudem razodeti. 2. Trubarjev prevod v slovenski jezik temelji na načelu humanistov in razsvetljenskih prevajalcev, da je človek, ki je stopil v ospredje, zmožen prodreti v skrivnost svetega in tako tudi globlje razumeti sebe in svet. Prevajanje *Svetega pisma* je tako postalo eno temeljnih poslanstev v službi človeku, ki je predvsem bitje komunikacij in odnosov. 3. Iz narave *Svetega pisma* kot Božje besede in iz narave človeka izhaja, da je dopustno, potrebno in mogoče *Sveto pismo* prevesti v vse ljudske jezike. 4. Luthrovo načelo o »ponemčenju *Biblije*« (*Verdeutschung*) je eno najbolj kontroverznih načel prevajanja, saj se zgleduje po humanistični zahtevi, da pri prevajanju ni mogoče upoštevati zgolj teksta, temveč tudi duha okolja njegovega nastanka; pri prevajanju pa je treba upoštevati tudi način govorjenja in razumevanja bralca, ki mu je prevod namenjen. S tem pa se lahko pojavi možnost interpretacije, kar so očitali Luthru. Matjaž Trubarju priznava čut tako za jezik kot za dojemanje celotnega teološkega sporočila, ki je odločilno za sprejemanje vseh prevajalskih odločitev.¹²

Kanoničnost svetih knjig v Trubarjevih delih

Glede kanoničnosti svetih knjig moramo poudariti, da je Trubar v svojem času nanje gledal na svoj, trubarjanski¹³ način, saj je v priročniku *Ta slovenski kolendar, kir vselei terpi* (1562) objavil seznam svetopisemskih knjig, za katere Luther dvomi, da bi smele biti del *Biblije*.¹⁴ Tako piše Trubar: »*Le-ta register pravi, koliko ie bucqv i nu štukov*

12 M. Matjaž, Načela Trubarjevega prevajanja *Svetega pisma*, v: *Primož Trubar* (Simpozij v Rimu 26), Celje, Rim 2009, 349–353.

13 Rajhman ves čas govori o svojstveni Trubarjevi poti znotraj reformacijskega gibanja 16. stoletja, kar dejansko potrjuje njegova *Cerkovna ordninga* kot slovenski cerkveni red, pa tudi njegov odnos do bistvenih teoloških vprašanj znotraj protestantske teologije njegovega časa.

14 Luther je v predgovoru k *Novemu testamentu* 1522 zapisal: »Janezov evangelij in njegovo prvo pismo, Pavlova pisma, zlasti tista Rimljanom, Galačanom, Efežanom, ter Prvo Petrovo pismo, to so knjige, ki ti kažejo Kristusa in te uče vsega,

*v ti celi Biblii, vsiga S. pisma. Inu koku se vsake bucque latinski inu slovenski imenuio. Inu koku se kratko inu dolgo pišeio. Inu kuliko capitulov vsake bucque imaiio.*¹⁵ Tudi v začetku knjige *Ta drugi deil tiga Noviga testamenta* (1582) je objavil enak seznam, v katerem so devterokanonične knjige in je Luther zanje dvomil, da bi bile enako svete kot druge. Protestanti in Luther so namreč odrekli kanoničnost nekaterim besedilom *Stare zaveze*, ki so v rimski Cerkvi pozneje dobila ime devterokanonične knjige, in sicer: Judita, Tobit, Sirah, Modrost, Baruh, Prva in Druga knjiga Makabejcev ter deli Danielove in Esterine knjige. Trubar jih imenuje: *Iudith te bucque Iuditeve, Tobias te Tobieve bucque, Ecclesiastici te Bucqui Jezusa Syraba, Sapie(!)tie te Bucqui te Salomonove modrusti, Baruch ta prerok, Machabeorum te Perve, te Druge machabeske bucqui, Daniel ta prerok, Hester te Bucque Estreve.*

Trubar, kot smo že omenili, ne dvomi v navdihnjenost svetopisemskih besedil. Sledi tradicionalnemu prepričanju Cerkve o božanskem nastanku besedil, pri čemer pa ne omenja cerkvenih zborov kot zakonitih ubesedovalcev vere rimske Cerkve, ampak so zanj ta Cerkev preprosto verniki.¹⁶ Cerkevni zbori so že v prvih stoletjih krščanstva odločali tudi o kanoničnosti svetopisemskih knjig. Končni seznam pa je postavil florentinski cerkveni zbor v *Odloku za jakobite* leta 1442.¹⁷ Tridentinski koncil je leta 1546 v odloku *Sacrosancta* zatrdil, da so vse knjige, ki so v latinski izdaji *Vulgata*, z vsemi njihovimi deli, svete in kanonične. To je bila dogma, ki jo je bilo treba v rimski Cerkvi spoštovati in o njej ni bilo dvoma. Glede na to, da se kanoničnost dotika predvsem svetopisemskih knjig *Stare zaveze* in da je obširnejšo razpravo o Trubarjevem odnosu do njih objavil M. Peklaj, se v podrobnosti ne bomo spuščali. Za Trubarja in protestante je povzetek, začetek in konec vsega *Svetega*

kar ti je nujno vedeti in je odrešno, pa čeravno ne bi videl nobene druge knjige in nauka ali slišal zanju.« Trditev kaže na Luthrovo stališče do posameznih novozaveznih knjig in njegovo vrednotenje njihovega pomena (M. Luther, *Tukaj stojim: Teološko politični spisi*, Ljubljana 2002, 14).

15 P. Trubar, *Ta slovenski kolendar*, Tübingen 1567, v: Jonatan Vinkler (ur.), *Zbrana dela Primoža Trubarja III*, Ljubljana 2005, 600–603.

16 M. Peklaj, *Trubarjev odnos do Svetega pisma*, 190–191.

17 H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum definitiorum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg 2005, št. 1334–1335.

pisma nauk o opravičenju grešnika brez del postave. Samo po veri je človek deležen rešitve, ki se je zgodila po Kristusu. Po Luthru je to notranji kriterij kanoničnosti, po katerem so nekatera besedila bolj, druga manj sveta in normativna, odvisno od tega, koliko je v njih zastopan ta osrednji nauk vere.¹⁸

Trubarjevi viri za prevajanje

Ob doslej znanih pojasnilih o Trubarjevih virih za prevajanje bibličnih besedil naj omenimo le najpomembnejše Trubarjeve neposredne izjave o njegovih virih, kakor jih je zapisal sam bodisi v predgovorih bodisi v pismih.

Trubar reformator je tudi prevajal kot reformator, iz svojega notranjega religioznega prepričanja. Že v domovini je po Bonomovi humanistični vzgoji v Trstu spoznal, »da je beseda pred dejanjem, da je tako rekoč beseda sama že tudi dejanje. Toda ne vsaka beseda, temveč predvsem tista, ki je napisana (pa tudi govorjena) v domačem maternem jeziku«. ¹⁹ Trubar se je pri Bonomu navzel miselnosti, ki jo je reformacija še okrepila: človek je pred Bogom brez posrednika, le Kristus je med njim in Bogom vezni člen, ki s svojo sredniško vlogo kot bogočlovek povezuje Boga z njim. Božjo voljo, ki se razodeva v navdihnjenem svetopisemskem besedilu, spozna le tako, da se odpre Božji besedi. *Sveto pismo* pa mora brati in poslušati v svojem jeziku, zato reformator prevaja sveta besedila, da tako omogoči verniku zvezo z Bogom: *sola scriptura, solus Christus, sola fides*. »Samo *Sveto pismo*« prek »samo Kristus« pripelje do »samo vera«. Človek mora zaupati v Božjo pomoč, ki jo dobiva tudi prek *Svetega pisma*.²⁰ V tej zavesti se je Trubar lotil prevajanja, pri čemer je na prvo mesto postavil svoje religiozno prepričanje, tvegala pa je vse druge morebitne težave, ki se jih je vseskozi zavedal in svoje naloge nikoli ni razumel lahkomišno.²¹

18 M. Peklaj, *Trubarjev odnos do Svetega pisma*, 194.

19 J. Rajhman, *Teologija Primoža Trubarja*, 152.

20 N. m.

21 K. Ahačič *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*, 268–269.

V prvi objavljeni svetopisemski knjigi *Ta evangeli svetiga Matevža* (1555) Trubar v predgovoru zapiše: »H drugimu vom poveimo, de mi u le-tim našim prevračenu smo veden imeli pred sebo ta pravi studenic Tiga Noviga Testamenta, kir ie gerški pissan, raven tiga smo mi tudi gledali na tu prevračene tih novih inu starih vučenikov, kateri so ta Nov testament iz tiga gerskiga iezika v ta latinski, nemški inu v laški preobernili, nerveč pak na Erazmov Roterodamov Nov testament; h timu so nom nega annotationes sylnu pomagale.« V tej Trubarjevi trditvi je na začetku 20. stoletja Ivan Grafenauer zaznal Trubarjevo »bahanje z grščino, ki je ni znal«. ²² Vendar temu ne bi mogli pritrditi, saj Trubar na več mestih izraža svoje prepričanje o odgovornosti, ki jo prevzema s prevajanjem. Dobro se je namreč zavedal, da se spušča v dejanja, ki lahko da bodo imela daljnosežne posledice tako na jezikovnem kot na teološkem področju.

V pismu Bullingerju 13. septembra 1555 piše: »Gospod Vergerij, moj gospod in rojak /.../ se je letos veliko pogajal z mano, da bi skušal prevesti novo zavezo iz latinščine in nemščine v slovenski jezik; to sem mu odklanjal, ker se ne čutim sposobnega, saj ne znam ne grško ne hebrejsko, dokler mi tega ni naročila vsa cerkev moje domovine.« ²³ Navedena Trubarjeva trditev vneto spremlja raziskovalce njegovega dela, čeprav nekateri v njej prepoznavajo predvsem Trubarjevo samokritičnost in zavest odgovornosti do svetopisemskega prevoda. Tako se M. Stanovnik sklicuje na Trubarjeve posebne spodbude, s katerimi ta pojasnjuje svetopisemski prevod. Te Trubar razkriva v posvetilu k *Ta pervemu delu tiga noviga testamenta*, in sicer pravi: »Gospod Vergerij je poleg Boga prvi in najimenitnejši povzročitelj, da se je začelo tole prevajanje. Od Boga dani in sprejeti darovi ter poklic so prevajalca prisilili k temu delu.« Povsem odkrita trditev, da so poleg Sv. Duha, apostolov, evangelistov, humanistov in reformatorjev, Vergerija ter Cerkve njegove domovine ena od odločujočih spodbud za prevajanje *Svetega pisma* »od Boga dani in sprejeti darovi ter poklic«, kaže na Trubarjevo zavest, da je prav on od Boga poklican k temu delu. Poleg vseh pobud je bil »po svojih besedah vsaj sopobudnik svojih pre-

22 I. Grafenauer, O Trubarjevem prevodu evangelijev, v: *Dom in svet* 27 (1914), 299.

23 J. Rajhman, *Pisma Primoža Trubarja*, Ljubljana 1986, 24.

vodov torej tudi Trubar sam, ker se je čutil sposobnega in poklicanega za prevajanje».²⁴

J. Vinkler v obsežni študiji k Trubarjevemu *Temu celemu psalterju Davidovemu* primerja Trubarjevo svetopisemsko prevajalsko delo s sočasnimi češkimi prevodi, pri čemer ugotavlja, da »Trubarjevega obvladovanja izvirnih bibličnih jezikov po do danes ugotovljenem ni mogoče primerjati z znanjem češkoslovenskih prevajalcev, kajti našemu reformatorju so pri prevajanju izobrazbeno zagotovo umanjala ravno tista študijska leta, ki jih zaradi turške nevarnosti ni utegnil preživeti v univerzitetnih predavalnicah in se tako ni mogel usposobiti v obsegu, ki je ponavadi definiriral jezikovne kompetence magistra svobodnih umetnosti – tj. popolno obvladovanje latinščine, grščine, pri posameznikih tudi hebrejščine (zlasti če je dotični nameraval svoj študij po absolvirani artistični nadaljevati še na teološki fakulteti).«²⁵ Trditev moremo sprejeti, vendar Trubarju ne moremo odreči zelo široke izobrazbe, ki veje iz celotnega njegovega dela (*das Werk*), kakor je celotno svoje delovanje poimenoval v nemških predgovorih k svojim delom. Prav zaradi svoje široke razgledanosti se je zavedal pomanjkljivosti v znanju in je sam opozarjal na težave, ki so spremljale njegovo delo.

V nemškem predgovoru *Tega prvega dela Novega testamenta* (1557) je opisal svoje prevajalsko delo: »Moje prevajanje pa gre le počasi od rok zaradi moje odgovorne pridigarske službe, ki mi je prva dolžnost, in ker moram pri prevajanju vedno imeti pred seboj dva latinska, dva nemška, en laški novi testament in še eno hrvaško mašno knjigo, ki je bila pred kratkim natisnjena z latinskimi črkami; a preden pogledam vsako besedo v vsakem prevodu posebej, še Erazmove annotationes in druge komentarje, ter preudarim, kateremu prevodu naj bi sledil, preide mnogo časa.«²⁶ Vinkler iz navedenega sklepa, da Trubar pri slovenjenju *Novega testamenta* ni – kot npr. Luther ali češki učenjaki – prevajal neposredno iz epohalne izdaje *Novum testamentum* Erazma Rotterdamskega, katere srž je bila ravno

24 M. Stanovnik, *Slovenski literarni prevod*, Ljubljana 2005, 18.

25 J. Vinkler, Pred Turki in papežniki nas brani. K 5. knjigi Zbranih del Primoža Trubarja, v: *Zbrana dela Primoža Trubarja V*, ur. Jonatan Vinkler, Ljubljana 2009, 615.

26 M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, Ljubljana 1966, 77.

tekstnokritična edicija grškega teksta *Nove zaveze*, temveč je njegov posredni prevod temeljil na a) translatološki kompilaciji obstoječih latinskih, nemških in italijanskih prevodov ter na b) biblični hermenevtiki, kjer pa so zastran pomenske razjasnitve besedja igrali ključno vlogo Erazmovi komentarji *Novega testamenta*.²⁷

Ob celotnem Trubarjevem delu, katerega pomemben del so prevodi *Nove zaveze* in *Psalmov*, danes težko povemo kaj novega. Znani raziskovalci druge polovice 20. stoletja in mlajši sodobniki so o celotnem Trubarjevem delu prispevali nova vedenja, zato na tem mestu ne bomo ponavljali njihovih spoznanj. Glede na to, da vsi, ki so svoje resno delo posvetili Trubarju in njegovemu delu, nesporno ugotavljajo, da je bil Trubar v prvi vrsti teolog, ki je vse svoje delo postavil na temelj vere, naj samo omenim nekatera teološka vprašanja, ki osmišljajo Trubarjevo odločitev za prevajanje *Svetega pisma* v materni jezik.

Trubarjeva teologija kot izhodišče prevajanja *Svetega pisma* v slovenski jezik

Ko govorimo o življenju in delu našega prvega reformatorja, imamo v mislih konkretno osebnost v določenih zgodovinskih okoliščinah, ki je izpostavljena vsem idejnim, kulturnim, religioznim in obče človeškim vplivom ter se v teh razmerah odloča za neko drugo obliko krščanstva, kakor je bila obče veljavna do 16. stoletja. V obravnavi in iskanju teoloških tokov znotraj protestantskega gibanja moremo osmisлити religiozne in kulturne vzgibe, ki so vodili slovenske protestante v njihovi odločitvi za slovensko pisano besedo kot sredstvo, s katerim bodo svojemu preprostemu človeku posredovali Božjo besedo. Iz *Pisem Primoža Trubarja* in *Pisem slovenskih protestantov* prepoznamo tesno vpetost slovenskih protestantov v evropske zgodovinske, verske in kulturne tokove 16. stoletja, ki so vtisnili poseben pečat evropskemu krščanstvu. To se ni moglo več odreči drugačnemu, sholastičnemu gledanju na svet, prav tako pa je izoblikovalo ostrejšje meje med evropskimi narodi, ki so še vedno

27 J. Vinkler, *Pred Turki in papežniki nas brani*, 617.

živali v slogi, vse tja do začetkov 19. stoletja, ne da bi se zavedali, da so korenine njihovega samosvojega razvoja že bile vsajane v stoletju reformacije. »Ko v slovenskem prostoru govorimo o reformaciji kot o verskem gibanju, moremo z izrazom protestantizem zajeti širše področje delovanja reformacije, ko nam gre že za njene učinke, tako religiozne kot manj religiozne narave.«²⁸

Ko osvetljujemo miselni profil Primoža Trubarja, iz katerega izhaja odločitev za prevajanje *Nove zaveze*, moramo postaviti v ospredje izvirnost njegove osebnosti, ki je v slovenskem kulturnem prostoru znala uveljaviti svoje poglede, ki so bili – ne glede na tedanje razmere na tleh sedanjega slovenskega etničnega prostora – specifično slovenski (odnos do svetne oblasti, pogled na grozečo turško nevarnost, ki jo je Trubar hotel odvrniti z evangelijem). Predvsem pa moramo opozoriti na antropološko humanistično usmerjenost Trubarjeve teologije, ki se je oblikovala po zaslugi Erazma Rotterdamskega, prebiranja švicarskih teologov in njegovega občudovanja antike. Iz njegovih del veje močan vpliv švicarskih protestantov, predvsem Bullingerja, kar je privedlo do strpnega Trubarjevega protestantizma; ta ima nekatere značilnosti, ki so lastne le njemu in jih ni mogoče spraviti v to ali ono protestantsko smer. Govoriti smemo o posebni, Trubarjevi smeri v protestantizmu in njegovi demokratični misli, ki se kaže, na primer, v povsem drugačnem odnosu do kmetov, kot ga srečamo pri Luthru, poleg tega pa tudi Trubarjevo preporodno misel, ki vsebuje prvine etnične in narodne zavesti. Predvsem pa je v Trubarjevem teološkem slovarju moči najti dokaze o kontinuirani jezikovno slovstveni tradiciji, ki sega nazaj do Brižinskih spomenikov.

Trubarjevo izročilo Slovincem v *Eni dolgi predgovori k Novemu testamentu* iz leta 1557 razkriva njegove teološke ideje ter Trubarjevo izvirnost in odvisnost. *Ena dolga predgovor* je nastala potem, ko je Trubar Slovincem že dal katekizem, abecednik in prevod *Evangelija po Mateju* kot prvi zaokrožen svetopisemski tekst. Obsežno Trubarjevo besedilo *Ene dolge predgovori* pomeni preobrat v njegovem

28 J. Rajhman, Slovenski protestantizem kot odločilna razvojna stopnja slovenske narodne bití, v: Breda Pogorelec (ur.), *Zbornik predavanj*, Ljubljana 1988, 110.

delu, saj naj bi šlo za teološki traktat (kar pa predstavlja v slovenskem slovstvu novo literarno vrsto – prvo znanstveno razpravo). Trubar ga je namenil slovenskemu človeku, da bi ga tudi na ta način izenačil z drugimi evropskimi narodi. Namenjena je že zrelemu človeku, ki zna brati ali vsaj razume, kar mu nekdo bere, in mu tudi težja teološka vprašanja niso več povsem tuja. J. Rajhman je z analizo *Ene dolge predgovori* utemeljil tezo o Trubarjevi teološki razgledanosti, njegovi navezanosti na Melanchtonove in Bullingerjeve ideje, hkrati pa z vzporejanjem Bernardove alegorije spregovoril o Trubarjevi hoteni umetniško oblikovani prozi.²⁹ To tezo nekako potrjuje tudi M. Stanovnik, ki sicer opozarja, da biblijskih besedil ni mogoče brez pridržka enačiti z literarnimi, tj. s prevodi literarnih del v ožjem pomenu besede, vendar iz literature zopet ni mogoče izločiti religioznih in didaktičnih literarnih zvrsti od psalmov in himen do parabol in izrekov.³⁰

Na osnovi Trubarjevega teološkega traktata v obliki predgovora k prevodu prvega dela *Nove zaveze* leta 1557 moremo zaokrožiti podobo njegove verske in teološke fiziognomije, iz katere izhaja njegov svetopisemski prevod. Trubarjevo vpetost v svet religioznega pa razkrivajo njegova pisma, ki tudi predstavljajo vire, iz katerih je mogoče dopolniti podobo slovenske reformacije in njenih akterjev. Že po naslovljencih pisem lahko sklepamo o Trubarjevem svetovljanstvu, njegovi zvezi z evropskimi verskimi tokovi, predvsem pa o njegovem prizadevanju za rast slovenske Cerkve in šolanje mladih pridigarjev, skratka, o skrbi za slovenskega človeka. Trubarjevo dopisovanje s kraljem Maksimilijanom dokazuje pomembno vlogo kranjskega reformatorja v notranjeavstrijskih deželah. Razodeva se Trubarjeva vnema za reformacijsko *delo* (*das Werk*), katerega najpomembnejši del je prav prevajanje *Nove zaveze* najprej v slovenski jezik, nato pa njegova pomoč pri nastajanju prevodov za glagolske in cirilske natise.

Trubar je v svojem času bil enakovreden član takratne evropske duhovne inteligence in tudi zaradi njega, ali morda prav zaradi njega,

29 J. Rajhman, *Trubarjeva Ena dolga predgovor*, Ljubljana 1986.

30 M. Stanovnik, *Slovenski literarni prevod*, 33.

je ob obletnici slovenske samostojnosti pomemben evropski državnik dejal: »Dobrodošli, Slovenci, ponovno nazaj v Evropi!« Tolikšno delo enega samega avtorja povsem na začetku duhovnega ustvarjanja v slovenskem jeziku nam daje slutiti, da je z dovolj močno idejo in zdravo ter veliko osebnostjo znotraj nekega naroda mogoče preseči vse nepomembne stvari, ki posameznika in narod siromašijo, svetu pa je mogoče pokazati, da so tudi mali narodi zmožni velikih dejanj.